JOZEF ŠKULTÉTY

Odkiaľ sú 'ruski' obyvatelia
báčskeho Kerestúra a
Kocúra ?

EX
LIBRIS

PAUL R. MAGOCSI

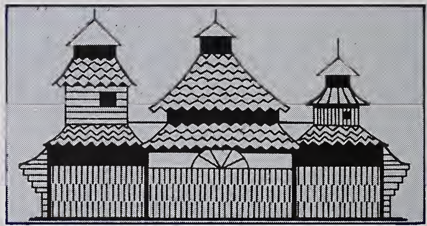

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XIX.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.
TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU
1899.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/odkialsruskiobyv00kult

s takou všesvetovou odzyvčivosťou, ako Puškin, a nielen v samej odzyvčivosti je tu vec, ale v podivnej jej hlbine, v prevtelení svojho ducha v ducha cudzích národov, v prevtelení temer úplnom, preto i čudesnom, preto že nikde, ani u jednoho básnika celého sveta neopakoval sa taký zjav. To len u Puškina, a v tomto smysle, opakujem, je on zjav nevídaný a neslýchaný, i prorocký, lebo . . . lebo tu vyrazila sa najviac jeho národná ruská sila, vyrazila sa menovite národnosť jeho poesie, národnosť v ďalšom svojom rozvití, národnosť našej budúcnosti . . .“ Dostojevský robí totiž z toho vývod, že ruský národ je povolaný povedať svetu nové slovo. „Ruská duša, genij národa ruského možno sú najspôsobnejšie, zpomedzi všetkých národov, prechovávať v sebe ideu všeľudskej jednoty, bratskej lásky, triezveho náhľadu, odpúšťajúceho nepriateľské, rozoznávajúceho a vyhovárajúceho neprimerané, vyrovnávajúceho protimluvy.“ (**Дневникъ писателя, августъ 1880.**)

Slovenský jazyk, živá starina.

Odkiaľ sú „ruskí“ obyvatelia báčskeho Kerestúra a Kocúra?

(Z jazykových pomerov slovensko-ruských.)

Spolok Ševčenka vo Ľvove vydal v dvoch sväzkoch (III, IV) **Етнографічні материяли з угорскоі Руси** (1897, 1898), peknú, pilnú prácu Vladimíra Hnaťuka. Knižky sú veľmi vzácne pre etnografa, i pre jazykozpytca. Hnaťuk, haličský Rus, chodil po stoliciach Marmarošskej, Berežskej, Ungvárskej, i Ugočianskej, Zemplínskej a tak nasbieral z úst ľudu látku svojich dvoch kníh. Sbieral príspevky k poznaniu uhorských Rusov, ale knihy jeho zároveň staly sa vzácnymi i pre poznanie Slovákov a ich jazyka. Chodiac za Rusmi, so severo-východu uhorského pán Hnaťuk zašiel i do Báčky a ešte roku 1898 vydal vo Ľvove, v Zápiskách spolku Ševčenka, t. XXII: **Рускі оселї в Бачцї** (Ruskí osadníci v Báčke).

Ale po vydaní tejto svojej práce snaživý etnograf Hnaťuk bol prekvapený. Znalci povedali, že obyvatelia kerestúrski nie sú Rusi, ale — Slováci.

O jazykových ukážkach, ktoré pán Hnaťuk podal v svojej práci o báčskych Rusoch, znateľ slovenských dialektov prof. Pastrnek povedal, že je to slovenčina (Národopisný Sborník III, 65, Listy filologické 1898, str. 404), a znateľ ruských dialektov, prof. A. I. Sobolevskij, napísal: „. . . **эти ‚Русины‘ — чистые Словаки, именующіе себѣ ‚Русскими‘ только потому, что они уніаты.**“ (Títo ‚Rusíni‘ sú čistí Slováci, menujúci sa ‚Rusmi‘ len preto, že sú uniáti. Věstník slovanských starožitností II, 29.) O rok prvej, 1897, professor Olaf Broch v Kristianii, v Norvežsku, opisoval slovenské nárečie dvoch zemplínskych dedín, Folkušoviec a Dubravky (Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Vidz predošlý sošit Slovenských Pohľadov, str. 496), a tu ukázalo sa, že báčski „Rusi“ hovoria tým istým jazykom, ako v tých dvoch zemplínskych dedinách Z toho zemplínskeho nárečia bol podal ukážku i Evm. Sabov v svojej *Christomatii* (Ungvár 1893) a nazýval ho tiež slovenským (нарѣчіе Земплинскихъ Словяковъ, str. 231).

Jazyk báčskych „Rusov“ je iste slovenský, ale vec ináče nie je taká jasná. V poslednej knihe Archiv f. slav. Phil. (XXI) vysvetľuje ju prof. Broch v článku *Aus der ungarischen Slavenwelt* (str. 54—61). Hovorí, že jazyk báčskych „Rusov“ je východo-slovenské *co*tacké nárečie, celkom podobné nárečiu v Dubravke a vo Folkušovciach. Uvedúc hlavné známky kerestúrskeho jazyka (medziiným zámeno *co* miesto *čo*, staré *ť, ď* prešlo v *c, dz:* scékac, ľúdze; *š* miesto staršieho *ś:* na švece; *sla*mu, pomo*c*), dokladá: „Kde najdeme *krava, slama*, pritom pe*c*, mo*c*, práve tak *d* pred *l*, na pr. ve*d*la (fem. prät.), tam o jazyku, o dialekte musíme povedať, že to nie je ruský, rusínsky, rusnácky.“ (Po rusky bolo by: korova, soloma, pe*č*, mo*č*, ve*l*a.) Prof. Brochovi pán Hnaťuk písal list, v ktorom na odôvodnenie svojej mienky udáva: 1) Otázni kolonisti v Báčke volajú sa sami Rusínmi alebo Rusnákmi. 2) Ostatné, v okolí bývajúce národy, Srbi, Maďari, Nemci, volajú ich tiež Rusínmi (orosz, ruthén, Russen). 3) V blízkosti sú slovenské osady; ale tieto a tamtie sa nestotožňujú, a nestotožňujú ich ani ostatné národy. 4) Kolonisti títo prišli do Báčky zo stolíc Zemplínskej a Šarišskej v predošlom století a vtedy bol ich jazyk ruskému ešte bližší. Na 1. a 2. punkt Broch odpovedá, že mená „Rusín“, „Rusnák“ a „Slovák“, ako užívajú sa v severo-východnom Uhorsku, znamenajú viac vierovyznanie než národnosť. „Až 4. punkt — píše ďalej norvéžsky slavist — dáva nám podľa mojej mienky podstatný dôkaz, že títo kolonisti, hovoriaci teraz východo-slovensky, pôvodne prišli snáď nielen z „rusnáckeho“ okolia, lež ešte i v svojom novom domove po rusnácky hovorili, ak nie čisto uhorsko-rusky, predsa nárečím v základe úplne uhro-ruským. Či v celku mnoho sa zachovalo z tohto staršieho jazyka, z rozpravy Hnaťukovej nevysvitá. Pravdepodobne on nepočul viac, ako krátku frásu, ktorú nachodíme v rozprávke o založení mesta Kerestúra na 6. strane doslovne podanú. Ale týchto deväť slov dáva nám potrebný materiál, na čo ukazuje tam i pán Hnaťuk; z nich zrejmé sú základné črty jazykového rozvoja týchto báčskych Rusínov. Kolonisti prišli do nového domova ešte so svojím uhroruským jazykom. Ale tu prijali východo-slovenský dialekt; ačpráve pri nových okolnostiach, obdržali jazyk, ktorý je celkom ten istý, ako onen, ktorý v severo-východnom Uhorsku čím diaľ väčšmi sa šíri medzi ich zanechanými bratmi.“

„Vec je zaujímavá. Mimovoľne pýta sa človek, ako sa dial ten rozvoj? Pán Hnaťuk sotva si postavil túto otázku, lebo ináče boli by sme obdržali iste viac objasňujúcich momentov. V stolici Báč-Bodrožskej, ako známo, tiež bývajú Slováci, totiž ozajstní Slováci, osadení zo severného Uhorska. Nie je tedy celkom nemožná vec, že uhro-ruskí kolonisti po svojom osadení mali potyky s týmito Slovákmi a tým dostali iný dialekt. Viac okolností robí jednako tento pád pravdenepodobným, v mojich očiach až nemožným. Tu osadení Uhro-Rusi dostali sa do pomerov zcela nových; súsedi boli iní, dojem silnejšej kultúry — podmienka prijatia cudzieho jazyka — musel sa inak utvárať; tak vidíme potom, že východo-slovensky hovoriaci Uhro-Rusi v Báčke teraz pomaly menia sa v druhom smere. Že by v týchto nových pomeroch stykami so Slovákmi bol mohol povstať takrečeno celkom ten istý jazyk, aký majú ich bratia v súsedstve východných Slovákov v starom domove, to by už bola divná vec. Krem toho nazdávam sa, že tí pôvodne uhro-ruskí kolonisti v novej vlasti nemajú potykov so Slovákmi, aspoň nie bezprostredných, každodenných, pri ktorých by bol možný vzájomný účinok jazykov. Jestli je tak, nuž inak treba rozumeť tomuto pádu, ceste tohoto rozvoja. Jazyk kolonistov už v starej vlasti bol pod slovakisujúcim vlivom, o ktorom my v tých krajoch vieme ešte i dnes; „infekciu“ doniesli oni odtiaľ so sebou; tento ľud už odtiaľ vyšiel s presvedčením o prevahe Slovákov . . .

(Olaf Broch totiž vo všetkých svojich študiach, objasňujúcich jazykové pomery severo-východného Uhorska, naráža na to, že tam ruský element, ako kultúrne slabší od slovenského, osvojuje si jazyk tohoto, slovenčí sa.)

„S ktorej strany a na jaký spôsob začala sa „infekcia“ pôvodného uhro-ruského jazyka kolonistov — stalo sa to, ako ja myslím, už v starom domove —, nemožno určite povedať, ale áno tušiť. Alebo istá časť mladšieho pokolenia vysťahovalcov, alebo niektoré ich rodiny, v starom domove k Slovákom najbližšie bývavšie, staršie a mladšie zajedno, jazykove slovakisovaly sa ešte pred presídlením... Nuž kvas bol prinesený a tak pomaly nasledovalo nakvasenie všetkého ľudu, ačpráve pri nových okolnostiach. To je ozaj zaujímavý zjav.“

Tak vysvetľuje prof. Broch poslovenčenie báčskych Uhro-Rusov. Len či je možno, že by týchto jazyk, s tým doneseným kvasom, na Dolnej zemi pri nových okolnostiach bol sa slovenčil ďalej cele v tom duchu a smere, ako slovenčil sa medzitým jazyk ich bratov, ostavších v severo-východnom Uhorsku? Neprišli títo „Rusi“ do Báčky už so svojím hotovým terajším jazykom?

K tomu ešte dokladá: „Ak je tak, a ja vlastne nevidím možnosti upierať to, nuž nepochybne vychodí, že uhro-ruskí kolonisti, ktorí zo stolíc Zemplínskej a Šarišskej v predošlom století presídlili sa do Báčky, museli prísť s hraničného územia jazykového, z kraja, kde jazyky uhro-ruský a slovenský žily v najbližšom súsedstve, možno práve na vtedajšej hraničnej čiare týchto dvoch jazykov.“

Prof. Broch chcel by vedieť určite, odkiaľ prišli títo „Rusi“ do Báčky.

Hnaťuk v rozprave svojej hovorí, že prišli ta v 30-tych rokoch predošlého stoletia, v liste Brochovi písanom udáva, že sú zo stolíc Zemplínskej a Šarišskej; v rozprave spomína, že v Zombore, sídelnom meste Báč-Bodrožskej stolice, jestvujú v archíve úradné aktá, určite udávajúce, kedy a odkiaľ prišli títo kolonisti.

Roku 1896 vyšla v Zombore v dvoch veľkých svazkoch monografia tejto stolice (Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monografiája. Zombor, 1896), obstaraná a vydaná úradne, samou stolicou. Tu, v 2. svazku, v časti o národnostiach, čítame:

„*Ruténi.* Chodiac v strednej Báčke, ak vidíš strednej veľkosti, silne složené, gaštanovej farby postavy, ktoré v každej časti dňa pozdravujú ťa: „Dáj Bože“, môžeš byť istý, že sú to Rusi, v obecnom jazyku Rusniaci. Prvý ich kŕdeľ prišiel sem roku *1744 z trebišovského okolia (Trebišov, Terebes) Zemplínskej stolice* a osadil sa v Kerestúre, ktorý i dnes rusniackym Rímom zovú [1]). Druhý kŕdeľ, pozostávajúci asi z 80 rodín, prisťahoval sa *zo stolíc Abaujskej a Boršodskej* medzi r. 1765—67 a osadil sa v Kucure [2]). K osadníkom i zemplínskym i boršodským z Makova [1]) a okolia pripojily sa i maďarské grécko-katolícke rodiny, nazvané Doroghází, Böszörményi, Ujfalusi atď. a v svojich potomkoch i dnes žijúce. Rusi naši vôbec majú korenné pekné maďarské mená: ako Sós, Árvai, Gubás, Kecskés, Pásztor, Szilágyi, Munkácsi, Nyárádi, Szabados Erdélyi atď. Sú ľudia, ktorí tvrdia, že maďarské mená dal im v čas osadenia jeden ärárny išpán, čo je tým menej podobné pravde, lebo rodinné mená našich Rusov všetky nachodíme v Zempline a v Boršode [2]). V boršodskom Múčoni [3]) i dnes spomínavajú, že ich bratia a ďalší príbuzní odišli k Srbom na Dolnú zem. Teda i naši Ruténi z horno-uhorských Malorusov pochodia. ich jazyk je takzvaný rusko-slovenský dialekt. — Individuálnosť svoju toto plemä nielen zachovalo, pritom všetkom, že len na dvoch miestach sa osadili, lež pustilo ešte i roje do Nového Sadu, Starého Vrbása a do Ďurdeva, kde všade majú svoje samostatné cirkevné sbory; áno, kde žije miešano s inými národnosťami, ako v Kucure, vedelo si vydobyť i jazykovú prevahu. V Kucure i Nemci, i Maďari vedia po rusky a spoločná konversácia vedie sa len na tomto jazyku. (Sväzok II, str. 406.)

---

[1]) Podľa úradného sčítania roku 1890 Kerestúr mal 5038 obyvateľov.

[2]) M. Vrabeľ, ktorý žil v tom kraji ako učiteľ, v svojej sbierke národných piesní ruských, nazvanej **Русскій соловей (Унгваръ, 1890)**, zovie túto obec Kocur, **Коцуръ**. Podľa sčítania r. 1890 mala 4074 obyvateľov. V sbierke Vrabľovej, ktorému však nešlo o akurátnu, jazykovými študiami vyžadovanú transskripciu, piesne „Rusov“ v Báčke sú takéto:

Эй тамъ горѣ при поточку,
Пію хлапцѣ палѣночку;
Едны пію, други граю,
Треци дзивче нагваряю.

Якъ они го нагварѣли,
До гинтова посадзели,
Мацъ ей спала, — ничь не знала,
Сушеда ей повѣдала.

Вы сушедо, горѣ встацьце,
Дзивку себѣ здоганяйце;
И вы, браца, ше рихтайце,
Кони себѣ ошедлайце;
Шестру себѣ здоганяйце.

Якъ они ихъ здогонѣли,
Тихе слово прогварели:
Витай, витай, шовгоръ милый,
Не пойдзешъ ты одталь живый!

Зацали му до стремена,
Нацо тебѣ млада жена?
Зацали му до пояса,
Нацо тебѣ шестра наша?

Кадзи ’зъ него кревь капкала,
Вшадзи ружа проквитала,
Ишли дзивки до костёла,
Кажда ’зъ ружи одтаргнула;
Лемъ та една не таргала,
Цо ше пре ню кревь выляла.

Obvyklejšie ich porekadlá sú: Bez Boha ani po prah, S Bohom i za more, K dobrej vode je vyšliapaná cesta, Z malej iskry býva veľký oheň, Núdza naučí modliť sa, Psa, ak raz povedia o ňom, že je besný, zabijú, ak je to i nepravda. (Tamže, str. 411.)“

Na druhom mieste v monografii ešte možno čítať:

„*Grécko-katolícka cirkev*... Prvá karavána, asi 200 rodín, okolo roku 1744 pohla sa zo Zemplínskej stolice a zastaviac sa v Báč-Bodrožskej stolici na pustatine Veľký Kerestúr zvanej, bola tu i osadená. O dvadsať rokov, 1765-ho, to isté urobilo 41 rodín z Boršodskej stolice, a roku 1767 ešte 42 rodiny; ale tieto všetky dostaly nový domov v Kucure, ktorého vtedajšie srbské obyvateľstvo vyhynulo alebo rozutekalo sa po svete následkom tureckých vojen. Teda osadením týchto dvoch obcí začala sa v Báčke rolla uniátov.“ (Sv. II, str. 198.)

Pod týmto článkom podpísaný je Alexander Kuzmiák. Redaktor monografie, Julius Dudás, pridal k článku toto poznamenanie:

---

[1]) v Čanádskej stolici.

[2]) To hej; ale iste slovanské ich mená, nie tie maďarské. Takých pádov, ako s tým išpánom, mohlo by sa potvrdiť mnoho. Vrabľov Русскій соловей má z Kerestúra takéto mená: Gudak, Makaj, Budinskij, Laboš, Kamenca, Mudryj, Vislavskij, Šimko, Segedij, Kot, Kološňaj, Čizmar, Džudžar, Rac, Olach, Ňaradij, Michalčvskij, Pavlovič, Erdelij, Bučkov, Gladiš, Ramač; z Kocura: Jugik, Moskaľ, Ujfalušij, Gubaš, Gorvat, Gorniak, Sakač, Zupko, Kolesar, Senderak, Žilnik, Tamaš.

[3]) Pamätám, počul som v Gemeri za svojho detstva, v šesťdesiatych rokoch, spomínať Múšenov (obyvateľov múčonských) ako Slovákov. (V tom nárečí gemerskom je *š* = *č*). Podľa úradnej štatistiky Múčoň má 1325 obyvateľov, a síce 808 Maďarov (!) a 517 Slovákov; podľa náboženstva pravoslávnych, uniátov, 1084; ostatní sú katolíci, kalvíni, luteráni a židia.

„Podľa jednoho z historikov našej stolice (Steltzer: Geschichte der Bácska, str. 81) Kerestúr bol kolonisovaný roku 1748, Kucura 1768. Komorský komisár Cothmann roku 1763 hovorí o kerestúre ako o „nedávno“ kolonisovanej dedine, ktorej obyvatelia sú zväčša Ruténi. (Iványi: Helynévtár I, 83.) Podľa relácie ärárneho direktora Redla roku 1763 bol poverený kerestúrsky obyvateľ Peter Kis, aby z horných stolíc priviedol Rusínov na Kucuru, kde už i vtedy boli Ruténi. Aby mohli ľahšie vyžiť, boli na dva roky osvobodení od dane a dostali na užívanie pustatinu Stub. Roku 1765 prišlo na Kucuru 41 rodín, roku 1767 zase 42. (Iványi: Helynévtár I. 86.)

Podľa týchto dát, ktoré v celku sú dosť súhlasné, Kerestúr a a Kucura v Báčke majú svojich obyvateľov nie zo stolíc Zemplínskej a Šarišskej, ale zo Zemplínskej a Boršodskej; sám Kerestúr pravdepodobne len zo Zemplínskej.

O jazykových pomeroch na severo-východe Uhorska, vlastne o Uhro-Rusoch a ich náklonnosti slovakisovať sa, prof. Broch hovorí:

„Ako vidno z mojich „Študií“, ja práve postavil som si za úlohu objasniť túto otázku s čisto linguistického stanoviska; dúfam v neďalekom čase zavŕšiť túto úlohu a dokonalou analysou ustanoviť, na aký spôsob pohybuje sa k východu táto východo-slovenská jazyková vlna, ako nachodia sa priechody na hranici dvoch idióm, ktorých struktúra je nanajvýš zvláštne utvorená a ktoré i hláskoslovne predstavujú predbežný stupeň ku konečnému slovakisovaniu.“ (Archiv für slavische Philologie XXI, str. 58.)

I na ukážkach ruského jazyka, ktoré Evm. Sabov v svojej Christomatii podáva z obďalečnej Berežskej stolice, vidno značný vliv slovenčiny. To je vlna, pohybujúca sa od západu na východ — bez všetkej podpory vonkajšej sily. Ale od juhu ide nebezpečný príboj — nebezpečný pre ruský i pre slovenský jazyk: štátnou mocou podporovaná maďarisácia. „Wie lösende, sprengende Keile in alte geradegewachsene, leichtgespaltene Stämme, dringen daher die materiellen Kulturfortschritte der Magyaren, ihre Bahnen und Fabrikanlagen, ihre Exploitirung der natürlichen Reichthümer der Gegend, in die alten Stammverhältnisse hinein.“ (Studien, str. 4.)

Šk.

Svadba v Ľuboreči.

(Novohrad.)

(Dokončenie.)

U mladej sa už stoly prikrývajú a kuchárky obracajú, lebo čosi-kamsi prídu družbovia i s niekoľkymi z jeho hostí pre *venečník*. Keď tento venečník družba dostane a jeho sprievod (svatovia) každý po *klinovníku*[1]), ktoré na palici poprevesované odnášajú, vrátia sa nazad a družba oddá venečník starejšiemu, takto:

---

[1]) Klinovník je uterák kuchyňský, obyčajne na spodku červenými pásami pretkávaný.